

Tomasz Demidowicz

Biała Podlaska jako krajowy ośrodek sportu w okresie międzywojennym 1918-1939

W okresie międzywojennym 1918-1939 Biała Podlaska, niewielkie miasto powiatowe w województwie lubelskim, przeżyło krótki, ale piękny okres w swoich dziejach. Stało się jednym z symboli możliwości narodu polskiego i wielkości pokolenia, które po 123 latach niewoli wywalczyło niepodległość. Zdecydował o tym fakt zaistnienia w mieście nad Krzną Podlaskiej Wytwórni Samolotów. Wytwórnia ta uczyniła, że Biała Podlaska zapisała się jako ciekawy, oryginalny ośrodek przemysłu lotniczego i nowatorskiej myśli polskiej w budowie samolotów różnego przeznaczenia, części zamiennych oraz szybowców.

Równocześnie z powstaniem Podlaskiej Wytwórni Samolotów zaczęło się zmieniać samo miasto, jako organizm miejski. Zmieniała się również mentalność mieszkańców. Wreszcie, nowoczesny przemysł, kadra inżynierska, techniczna, wykształcona w różnych ośrodkach europejskich, zaczęła wyciskać piętno na rozwoju szkolnictwa, oświaty, kultury i sportu.

Dzięki kulturotwórczej roli nowoczesnego przemysłu lotniczego, istniejącego przemysłu drzewnego i metalowego, Biała Podlaska, jako jedyne miasto powiatowe II Rzeczypospolitej Polskiej, zdobyło status krajowego ośrodka sportu i jak się okaże, nie tylko sportu lotniczego.

Niniejszy artykuł stanowi próbę szerszego i głębszego spojrzenia na miasto Biała Podlaska jako krajowy ośrodek sportu, w szczególności w odniesieniu do sportów lotniczych, łucznictwa i strzelectwa. Osiągnięcia w tych dziedzinach sportu miasta nad Krzną naprawdę były znaczące i w pełni uprawniają do ujęcia w aspekcie ogólnokrajowym.

Materiał źródłowy stanowiło w pierwszym rzędzie bogate czasopiśmiennictwo regionalne i specjalistyczna prasa sportowa odnosząca się do tego okresu. Autor doce-

nił też ustalenia literatury przedmiotu w zaprezentowanej problematyce, jakie zostały przyjęte pracach: Henryka Mierzwińskiego¹, Zofii Cicirko², Krzysztofa Piecha³, Wojciecha Stanisława Kobylarza⁴, Mariusza W. Majewskiego⁵.

Kwerenda w tej problematyce ujawniła niedostateczny stan badań nad kartą sportu polskiego w aspekcie miasta Biała Podlaska w okresie międzywojennym 1918-1939. Bogactwo różnych form sportu, dyscyplin, w tym sportu szkolnego czy obecności Wojska Polskiego w sporcie, w odniesieniu do miasta Biała Podlaska było duże, a osiągnięcia znaczące nie tylko w aspekcie regionalnym, ale nawet ogólnokrajowym.

Przypomnienie i upomnienie się o znaczącą pozycję miasta powiatowego Biała Podlaska w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej na mapie sportowej wydaje się celowe, chociażby po to, by zrozumieć jak ważną rolę miastotwórczą spełnia obecność przemysłu i Wojska Polskiego.

Biała Podlaska jako krajowy ośrodek sportów lotniczych

Zarejestrowana 27 listopada 1923 r. w warszawskim Sądzie Okręgowym Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością pod nazwą Podlaska Wytwórnia Samolotów (PWS) dała początek powstania w mieście powiatowym nad Krzną poważnego ośrodka przemysłu i sportów lotniczych⁶. Uruchomiona rok później wytwórnia lotnicza, dzięki zamówieniom rządowym na wykonanie dużej serii samolotów wojskowych na licencji francuskiej „Potez”, szybko rozwinęła się skupiając wokół grupę wybitnych konstruktorów lotniczych i podejmując oryginalną twórczość w budowie samolotów o różnym przeznaczeniu. Kontynuując swoją działalność w latach 30. XX w. jako państwowa wytwórnia i część składowa narodowego koncernu lotniczego, zaproponowała podjęcie produkcji nowych typów samolotów oraz szybowców. Umożliwiła rozwój twórczy dużej grupie polskich inżynierów mechaników i technologów, którzy rozslawili polską myśl lotniczą w budowie samolotów po II wojnie światowej w kraju i za granicą. Dostarczyła PWS polskiemu lotnictwu w okresie swojego istnienia ponad 1.500 samolotów⁷.

Zaistnienie PWS zdecydowało, że Biała Podlaska stała się jednym z ciekaw-

¹ H. Mierzwiński, *Kultura fizyczna w Garnizonie Biała Podlaska (1918-1939)*, [w] *Dzieje, Wojsko, Edukacja. Księga Jubileuszowa Profesora Henryka Hermanna. W 70 Rocznice Urodzin*, pod red. M. Bednarzak-Libery i J. Gmitruka, Warszawa-Siedlce 2010, s. 527-540.

² Z. Cicirko, *Z działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na Podlasiu 1918-1939*, „Rocznik Naukowy WZWF Biała Podlaska, t. 7 (2000), s. 221-226.

³ K. Piech, *Sport w okręgu Korpusu Nr IX*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, nr 1 (1991), s. 28-38.

⁴ W. S. Kobylarz, *Bialskie Towarzystwo Łowieckie „Ponowa” Koło nr 18 w Białej Podlaskiej 1919-2004*, Biała Podlaska 2005.

⁵ M. W. Majewski, *Działalność klubów lotniczych na Lubelszczyźnie w latach 1927-1939*, „Studia Humanistyczne” II AWF Kraków, Nr 10 (2010), s. 87-102.

⁶ „Lubelski Dziennik Wojewódzki” Nr 12 z 5 V 1931 r. s. 200, poz. 114, Postanowienie Wojewody Lubelskiego z 3 IX 1929 r. nr 2918/BP Nr rej. 1659.

⁷ A. Glass, *Polskie konstrukcje lotnicze do 1939 r. t. I, cz. I*, Sandomierz 2004, s. 251-329; t. II, Sandomierz 2007, s. 151-167; t. III, Sandomierz 2008, s. 24-25, 253-263; M. M. Mikołajczyk, *Lotnicze tradycje Białej Podlaskiej*, Warszawa 2008; M. W. Majewski, *Samoloty i zakłady lotnicze II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2006, s. 59-76, 155-159; T. Demidowicz, *Biała Podlaska jako krajowy ośrodek przemysłu sportów lotniczych w okresie międzywojennym*, [w] *Biała Podlaska. Szkice z dziejów miasta, okolic. Materiały z sesji popularnonaukowej z okazji Dni Białej Podlaskiej 26-27. VI.1999 r.*, Biała Podlaska 1999, s. 67-92.

szych ośrodków sportów lotniczych w okresie międzywojennym 1918-1939. Ważnym miejscem spotkań sportowej „braci” lotniczej, organizacji mityngów, zlotów i innych zawodów sportowych. Dyrekcja PWS okazała się natomiast animatorem różnorodnych poczynań oświatowo-kulturalnych, promocyjnych, fundatorem nagród rzeczowych i pieniężnych dla zwycięzców różnych zawodów sportowych oraz konkursów ogólnokulturalnych.

Początkom powstaniu prężnego ośrodka przemysłu i sportów lotniczych, dały pierwsze imprezy promujące lotnictwo organizowane przez Dyrekcję PWS w porozumieniu z władzami miasta i powiatu Biała Podlaska. Jedną z pierwszych imprez był Tydzień Lotniczy, zorganizowany w dniach 13-20 września 1925 r. z aktywną obecnością przedstawicieli dyrekcji PWS w osobach inż. mechanika Witolda Rumbowicza i inż. technologa Mieczysława Pęczalskiego. W programie Tygodnia był przelot samolotem, koncerty zakładowej orkiestry dętej oraz koła teatralnego PWS, występ orkiestry wojskowej połączony z musztrą paradną. Uzupełniał cykl spotkań kadry inżynierskiej PWS z mieszkańcami miasta Białej Podlaskiej, osad Łomazy i Piszczac⁸. Jeszcze innym przedsięwzięciem dyrekcji PWS służącym promocji miasta nad Krzną było podjęcie prac pod kierunkiem inż. mechanika Stanisława Cywińskiego nad rodzimiej konstrukcji samolotem sportowym z celem wzbogacenia oferty na krajowym rynku na tego typu samoloty. Samolot sportowy z oznaczeniem PWS-3, wyposażony w silnik Walter o mocy 60 KM i rozwijający szybkość 140 km/h, odznaczał się ciekawą belkową konstrukcją kadłuba, która później została zastosowana w samolocie francuskim Breguet XXVII. Oblatany 20 maja 1927 r. na lotnisku przyfabrycznym przez pilota przyfabrycznego Franciszka Rutkowskiego, stał się niemal sensacją Wystawy Lotniczej w Krakowie. Był znakomitą promocją niewielkiego miasta nad Krzną i prezentacją możliwości kadry inżynierskiej i technicznej PWS⁹. Jeszcze innym posunięciem zarządu i dyrekcji PWS, na czele z głównym akcjonariuszem PWS dr inż. Stanisławem Rosenwerthem, było uzyskanie zgody władz Aeroklubu Rzeczypospolitej Polskiej na uczynienie miasta Białej Podlaskiej jednym z miast etapowych I Krajowego Konkursu Awionetek (Samolotów Turystycznych) rozegranego 06-09 września 1927 r. Obecność Białej Podlaskiej jako rodzącego się ośrodka przemysłu i sportów lotniczych została zaakcentowana nie tylko sprawdzeniem się od strony organizacyjnej w tych zawodach, ale też zajęciem II miejsca w klasyfikacji końcowej przez mjr pil. Wacława Makowskiego, startującego na samolocie PWS-3.¹⁰

Pierwsze sukcesy propagandowe i sportowe stworzyły dobrą atmosferę w zarządzie, dyrekcji i wśród kadry PWS w Białej Podlaskiej do podejmowania jeszcze śmielszych decyzji w sprawie sportu lotniczego w mieście nad Krzną i promocji samolotów, produkowanych w tej wytwórni. Kadra inżynierska konstruktorów „dostała zielone światło” do podejmowania prac nad projektami nowych samolotów sportowych, a kadra menedżerska m.in. do nawiązania współpracy z grupą wybitnych i znanych pilotów wojskowych, by zechcieli startować na samolotach białskiej wytwórni. Efektem różnych przedsięwzięć był lot propagandowy polskiego lotnictwa wojskowego w postaci rajdu długodystansowego-balkańskiego, odbytego latem 1928 r. przez trzy samoloty Potez XXV, wyprodukowane w Białej Podlaskiej, na licencji francuskiej pod

⁸ „Podlasiak”, nr 43 z 15 XI 1925 r., s. 4. T. Demidowicz, dz. cyt., s. 82-83.

⁹ Szerzej o tym samolocie A. Glass, *Polskie konstrukcje lotnicze do 1939 r. t. I ...*, s. 259-261.

¹⁰ „Lot Polski”, Nr 11 z XI 1927 r., s. 327-335; T. Malinowski, *Sport samolotowy*, [w] *Polskie Lotnictwo Sportowe*, *Almanach*, Kraków 1987, s. 50-52; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 71.

dowództwem gen. Ludomiła Rayskiego na trasie Warszawa – Bukareszt – Białopol – Sofia – Konstantynopol – Warszawa¹¹. Innym efektem było zbudowanie kolejnego sportowego samolotu PWS-4 konstrukcji inż. mechanika Augusta Bobka – Zdaniewskiego i jego start w II Krajowym Konkursie Awionetek 29 października – 01 listopada 1928 r., gdzie w gronie 16 uczestników pilot fabryczny F. Rutkowski uplasował się na szóstym miejscu¹².

Dalszą konsekwencją różnorodnych przedsięwzięć organizatorsko-promocyjnych i sportowych było powołanie z dniem 16 kwietnia 1929 r. przyfabrycznego klubu sportowego pod nazwą Klub Lotniczy Polskiej Wytwórni Samolotów (KLPWS). Zaistnienie tego klubu utrwalało niejako pozycję miasta Biała Podlaska jako miasta przemysłu lotniczego i sportów lotniczych w II Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwszy zarząd nowo powstałego klubu lotniczego stanowili: prezes – inż. techn. M. Pęczalski, wiceprezes – inż. mech. S. Cywiński, sekretarz – inż. mech. Zygmunt Cyma, skarbnik – techn. mech. Antoni Uszacki, kierownik szkoły pilotażu i komisji szkoleniowej – inż. mech. Adam Tadeusz Karpiński. W skład Komisji Rewizyjnej KLPWS wchodził: inż. elektr. Jan Czerwiński, inż. mech. Michał Skarbiński, tech. mech. Władysław Kazanowski. Sąd Honorowy KLPWS stanowili: inż. mech. Zbysław Maria Ciołkosz, dr inż. mech. A. Grzędzielski, inż. mech. Witold Leon Gokieli.¹³

Szkoła Pilotów KLPWS uruchomiona została w końcu maja 1929 r. wraz z sekcjami treningową i budowy awionetek. Na dzień 31 grudnia 1929 r. KLPWS liczył 36 członków i był jednym z ośmiu klubów lotniczych w II Rzeczypospolitej Polskiej. Stan kasy wynosił 4.810 zł i 18 gr po stronie dochodów i 4.460 zł i 09 gr po stronie rozchodu¹⁴.

W 1930 r. KLPWS był już jednym z 10 aeroklubów afiliowanych przy ARP. Prezesem był inż. mech. A. T. Karpiński, wiceprezesem – dr inż. mech. A. Grzędzielski i techn. mech. A. Uszacki, sekretarzem – inż. mech. Tadeusz Drozdowski, skarbnikiem – techn. mech. Henryk Toczolowski, referentem prasowym – inż. mech. A. Bobek-Zdaniewski. Funkcję kierownika Szkoły Pilotów i sekcji treningowej KLPWS pełnił por. pil. Kazimierz Stefaniuk, kierownikiem budowy awionetek techn. mech. Walenty Kondracki, kierownikiem sekcji dochodów niestających była Maria Świątkowska, a oficerem łącznikowym z KLPWS z ramienia WP kpt. inż. mech. Stanisław Szumiel. Komisję Rewizyjną KLPWS stanowili: inż. mech. M. Pęczalski. Natomiast Sąd Honorowy KLPWS stanowili inż. elektr. Jan Czerwiński, inż. mech. S. Cywiński i inż. mech. Z.M. Ciołkosz¹⁵.

Rangę miasta Biała Podlaska na mapie lotniczej Polski podkreślał fakt ustanowienia od 1929 r. Stałej Komisji Sportowej ARP w osobach komisarzy sportowych: inż. mech. S. Cywińskiego, inż. elektr. J. Czerwińskiego, por. inż. mech. Józef Lewoniewskiego, mjr inż. mech. Wacława Rolanda Makowskiego i inż. tech. M. Pęczarskiego i chronometrysty inż. mech. A.T. Karpińskiego.¹⁶

Na przełomie lat 20. i 30. XX w. była już znanym i poważnym ośrodkiem spor-

¹¹ „Lot Polski”, Nr 7 z VII 1928 r., s. 587-590, 601-602; Nr 12; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 72.

¹² „Młody Lotnik”, Nr 11 z XI 1928 r., s. 749-759; „Przegląd Lotniczy”, Nr 22 z XII 1928 r., s. 54-59.

¹³ *Pięć lat sportu lotniczego w Polsce*, Warszawa 1939, s. 20-21; *Album Dziesięciolecia Lotnictwa*, Poznań, 1930, s. 250; M. Majewski, dz. cyt., s. 95-97.

¹⁴ „Młody Lotnik”, Nr 2 z II 1930 r., s. 51; Nr 4 z IV 1930 r., s. 124-125; *5 lat pracy i istnienia Klubu Lotniczego Podlaskiej Wytwórni Samolotów 1929/1934*, Biała Podlaska 1934, s. 5-7, 72-73; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 82-83.

¹⁵ „Skrzydłata Polska”, Nr 2-3 z II-III 1931 r., s. 38-39; *Album Dziesięciolecia Lotnictwa...*, s. 352.

¹⁶ Biuletyn ARP Nr 4/16 z 1 III – 1 IV 1929 r., s. 71-72; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 83.

tów lotniczych i jednym z centrów polskiej oryginalnej myśli lotniczej II Rzeczypospolitej Polskiej. Polskie skrzydła i polską myśl lotniczą sławili polscy lotnicy wojskowi i sportowi poprzez uczestnictwo w zawodach lotniczych, zlotach, pokazach i mitynгах na polskich lotniskach oraz całej niemal Europy. Akrobację zespołową na samolotach myśliwskich PWS-10M promował zespół akrobacyjny pod dowództwem płk pil. Jana Pawlikowskiego, na PWS-A (Avia BH-33) zespół kpt. płk pil. Jerzego Bajana. Sławił kunszt polskiego pilotażu na lotniskach Europy na samolocie PWS-12 bis, konstrukcji niezwykle twórczego duetu dr inż. A. Grzędzielskiego i inż. mech. A. Bobko-Zdaniewskiego, - mjr Jerzy Wieniawa Długoszewski m.in. w Rydze i Tallinie. Podziwiali figury akrobacyjne i loty plecowe miłośnicy lotnictwa na PWS-12 bis na lotniskach Budapesztu, Bukaresztu, Sofii czy Belgradu w wykonaniu por. pil. Józefa Orłowskiego.

Start czterech załóg ze znakiem PWS w II Międzynarodowym Turnieju Lotniczym tzw. Challengeu 1930 r. był sensacją w skali całej Europy. Wzbudził zainteresowanie miłośników nie tylko na kontynencie europejskim. Podlaska Wytwórnia Samolotów, zlokalizowana w niewielkim mieście powiatowym nad Krzną, w tej prestiżowej imprezie lotniczej wystawiła więcej załóg lotniczych niż całe państwo polskie. Sukcesów sportowych nie zanotowała PWS w tych zawodach, dostarczyła wielu przemyśleń, nie tylko dla konstruktorów PWS, ale także dla oficjalnych czynników rządowych ówczesnej II Rzeczypospolitej Polskiej. Warto przypomnieć, że białą wytwórnię i KLPWS reprezentowali: pilot fabryczny PWSF Rutkowski na PWS-52, por. pil. inż. mech. J. Lewoniewski na PWS-51, kpt. pil. Zbigniew Babiński i Tadeusz Karpiński na PWS-50 i kpt. pil. Piotr Dudziński na PWS-8.¹⁷

Silną reprezentację wystawiła PWS także w III Krajowym Konkursie Awionetek 25 września – 6 października 1930 r., bo wystawiła aż trzy załogi spośród 18 biorących w rywalizacji. Pierwsza z załóg KLPWS por. pil. inż. mech. J. Lewoniewski-Marian Zawodniak na samolocie PWS-52 zajęła IV miejsce, załoga ppor. pil. K. Stefaniuk – inż. mech. T. Drozdowski na samolocie PWS-51 była X, a załoga pil. inż. mech. Władysław Krasicki – tech. mech. Tadeusz Kondracki na samolocie PWS-50 była sklasyfikowana na XII miejscu¹⁸.

Pozycję znaczącego i ciekawego ośrodka sportów lotniczych Biała Podlaska umocniła w latach 30. XX w. W styczniu 1931 r. KLPWS i dyrekcja PWS w porozumieniu z Lubelskim Klubem Lotniczym i dyrekcją Zakładów Mechanicznych E. Plage i T. Laskiewicz w Lublinie zorganizowały ogólnopolskie zawody lotnicze zimą, inicjując tym samym organizację Lubelsko-Podlaskich Zimowych Zawodów Lotniczych, gdzie samoloty startowały i lądowały na płozach¹⁹. Załoga PWS w składzie por. pil. K. Stefaniuk-T. Drozdowski na PWS-50 wzięła udział w IV Krajowym Konkursie Samolotów Turystycznych 25 września – 2 października 1931 r. Wspomniany kpt. pil. inż. mech. J. Lewoniewski współpracujący z PWS w sierpniu 1931 r. na samolocie PWS-52 odbył udany lot bez lądowania dookoła Polski. We wrześniu 1931 r. przetestował PWS-52 w locie długodystansowym na trasie Warszawa-Saloniki-Warszawa o długości ponad 4

¹⁷ „Skrzydłata Polska”, Nr 2 z VIII 1930 r., s. 3-9; W. Rychter, *Skrzydłate wspomnienia*, Warszawa 1980, s. 136-139.

¹⁸ „Lot Polski”, Nr 11 z XI 1930 r., s. 2-8; Nr 10 z X 1930 r., s. 2-4; „Skrzydłata Polska”, Nr 4 z X 1930 r., s. 3-16.

¹⁹ „Skrzydłata Polska”, Nr 1 z 1931 r., s. 11, 19 i 20; *Pięć lat sportu lotniczego...*, s. 20.

tys. km przed zamierzonym lotem dookoła świata na tym samolocie²⁰. Dnia 29 maja 1932 r. Biała Podlaska była miejscem zlotu ogólnopolskiego połączonego organizacją pierwszego święta klubowego. Klub Lotniczy PWS otrzymał z rąk dyrekcji wytwórni i przedstawicieli zarządu miasta Biała Podlaska sztandar. Ochrzczone zostały samoloty klubowe typu Hanriot-28, którym nadano imiona: „Hipek” i „Lopek” oraz samoloty PWS-50 i PWS-51 „Podlasiak” i „Stasia”. Atrakcją święta klubowego była uroczystość pasowania na pilotów klubowych por. pil. K. Stefaniuka, por. Jerzego Szałowskiego, Czesława Mateuszuka, Jana Lubańskiego, Stanisława Kozieła, Tadeusza Arcimowskiego. Świętu klubowemu towarzyszyły loty dla publiczności ze startem z lotniska przyfabrycznego oraz oficjalne uruchomienie w Brześciu n. Bugiem oddziału szybowcowego KLPWS²¹.

W dniu 18 czerwca 1932 r. w mieście nad Krzną miał miejsce drugi mityng lotniczy z udziałem oficjalnym barona dr. inż. S. Rosenwertha. Mityng lotniczy z licznym udziałem mieszkańców miasta połączony był z lotami pokazowymi²².

W dniach 3-5 lutego 1933 r. KLPWS był organizatorem drugiej edycji Lubelsko-Podlaskich Zimowych Zawodów Lotniczych, które wygrała ponownie załoga Aeroklubu Lwowskiego w składzie Kazimierz Chorzewski-Ładysław May na PZL-19. Natomiast 28 maja 1933 r. Biała Podlaska była miejscem ogólnopolskiego Zlotu Gwiazdzystego, odbytego z okazji drugiego święta klubowego z udziałem załóg lotniczych z aeroklubów: warszawskiego, lubelskiego i wileńskiego. Zlot połączony został z uroczystością pasowania kolejnych pilotów klubowych: Antoniego Biernackiego, Stanisława Gnoińskiego, Kazimierza Chudowskiego. Nadano też imiona trzem klubowym samolotom typu Herriot-28: „Pan-kracy”, „Ser-wacy” i „Boni-fracy”. Uroczyste święta klubowego towarzyszyły pokazy akrobacji samolotowej, loty szybowcowe połączone z prezentacją trzech klubowych szybowców typu „Czajka” i „Wrona”²³.

Piloci KLPWS zaprezentowali się w kilku zawodach lotniczych, łącznie z uczestnictwem w VI Konkursie Samolotów Turystycznych. Klub PWS na początku 1934 r. liczył 153 członków. Posiadał na stanie 5 samolotów typu Hunriot-28, jeden samolot sportowy PWS-51 i jeden samolot TW-12 konstrukcji techn. Henryka Toczolowskiego, cztery szybowce typu przejściowego „Czajka” i jeden szybowiec „Wrona”. Statutową działalność klubową prowadziła szkoła pilotów, sekcja konstrukcji własnych, sekcja szybowcowa. Ta ostatnia sekcja skupiała w swoich szeregach czterech pilotów kategorii „C”, 18 pilotów kategorii „B”, 22 pilotów kategorii „A” oraz dwóch instruktorów²⁴.

W dniach 2-4 lutego 1934 r. KLPWS był współorganizatorem, z Lubelskim Klubem Lotniczym, kolejnej edycji Lubelsko-Podlaskich Zimowych Zawodów Lotniczych. Startującą w tych zawodach załoga klubowa A. Uszacki – T. Arcimowski na PWS-52 zajęła VII miejsce. Natomiast załoga T. Arcimowski – Stefan Hauschild, startująca w II Locie Północno-Wschodniej Polski, uplasowała się na III miejscu w zlocie i sztafecie

²⁰ „Skrzydłata Polska”, Nr 1 z I.1931 r., s. 33-34; Nr 10 z X 1931 r., s. 243, 252-253; Nr 5 z V 1932 r., s. 76-79; *Pięć lat sportu lotniczego...*, s. 90; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 85.

²¹ „Skrzydłata Polska”, Nr 2-4 z II-IV 1932 r., s. 74; Nr 7 z VII 1932 r., s. 140-141; *Pięć lat sportu lotniczego...*, s. 20; T. Chwałczyk, *Podlaskie skrzydła*, Rzeszów 1985, s. 46-48; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 86.

²² „Skrzydłata Polska”, Nr 6 z VI 1932 r., s. 105; Nr 7 z VII 1932 r., s. 134-135; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 86.

²³ „Skrzydłata Polska”, Nr 7 z VII 1933 r., s. 254-255; Nr 11 z XI 1933 r., s. 388.

²⁴ „Skrzydłata Polska”, Nr 1 z I 1934 r., s. 45-49; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 87-88.

lotniczo-motocyklowo-samochodowej²⁵.

W latach 1935-1936 Biała Podlaska zaznaczyła swoją obecność na mapie lotniczej Polski organizacją oficjalnych dwóch ogólnopolskich zlotów gwiazdzistych, połączonych z dobroczynnym świętem klubowym. W I Zlocie Gwiazdzistym do Białej Podlaskiej 28 sierpnia 1935 r., z udziałem 8 załóg, zwyciężył Ryszard Mikke z Aeroklubu Warszawskiego PZL-5 przed Danutą Sikorą z Aeroklubu Lwowskiego na RWD-8 i Z. Babińskim z AW na RWD-7. Reprezentant KLPWS A. Uszacki na samolocie TW-12 został sklasyfikowany na VI miejscu²⁶. W II Zlocie Gwiazdzistym do Białej Podlaskiej 22 sierpnia 1936 r. połączonych z piątym świętem klubowym, z udziałem 11 załóg, zwyciężył Stanisław Pietruszewicz z partnerem reprezentującym Aeroklub Gdański na RWD-5 przed Aleksandrem Wróblewskim z partnerem – Aeroklub Łódzki na RWD-5 i załogą KLPWS Jan Szott-Kazimierz Myszkowski. Czwarte miejsce zajęła druga z załóg KLPWS Jan Grom-Zbigniew Przeorski, a ósme Marian Suszczyk-Marian Supernak²⁷. Piloci KLPWS zaakcentowali swoją obecność w tych latach na wielu zawodach lotniczych. Startując w najważniejszej imprezie lotniczej w VI Krajowym Konkursie Lotniczym 13-17 września 1936 r. z udziałem 30 załóg w grupie seniorów, załoga A. Uszacki – Antoni Biernacki była na XIX miejscu, a załoga Andrzej Trubicyn – Jan Wisurewski na XXV miejscu. W grupie juniorów natomiast, w rywalizacji 20 załóg, rozegranym 24-28 września 1936 r. wysokie, bo V miejsce, zajęła załoga Z. Przeworski – Zygmunt Siedlecki. Załoga J. Grom – Jan Lipski była na XVI miejscu, a załoga S. Hauschild – Zygmunt Jabłoński na XVIII. W ogólnej klasyfikacji drużynowej juniorów Aeroklub PWS zajął V miejsce²⁸.

W latach 1937-1939 piloci Aeroklubu PWS, od 1938 r. Aeroklubu Podlasko-Poleskiego, kontynuowali starty zawodnicze i popularyzowali miasto Biała Podlaska, jako miasta o charakterze lotniczym. W 1937 r. startująca w I Locie Pomorskim załoga Z. Przeorski – H. Siedlecki zajęła II miejsce, natomiast załoga Kazimierz Jung – Franciszek Lipski w III Zlocie do Poznania była czwarta. W Śląskich Zawodach Lotniczych, na 20 załóg startujących, załoga Z. Przeworski – H. Siedlecki, zdobyła III lokatę. W VII Krzyżowych Zawodach Lotniczych rozegranych w sierpniu 1937 r. reprezentacja Aeroklubu PWS została sklasyfikowana na IV pozycji wśród aeroklubów II Rzeczypospolitej, wyprzedzając silne reprezentacje aeroklubowe z Wilna, Poznania, Łodzi i Krakowa²⁹.

W 1938 r. białskie środowisko lotnicze było organizatorem, na przyfabrycznym lotnisku, trzech dużych imprez o charakterze ogólnopolskim. W pierwszej z nich, V Lubelsko-Podlaskich Zimowych Zawodach Lotniczych przeprowadzony w dniach 26-27 lutego tego roku z udziałem 22 załóg ze startem w Białej Podlaskiej, załoga gospodarzy M. Supernak – Stanisław Szyszczyński wywalczyła wysoką II pozycję. Inna z imprez - *Z lotem do Pińska*, rozegrana pod hasłem „Poznajemy Polesie” 3-4 marca 1938 r., odbyłym z inspiracji środowiska lotniczego miasta Białej Podlaskiej, piloci Aeroklubu

²⁵ „Lot i Obrona Przeciwlotniczo-Gazowa Polski”, Nr 4 z 14 II 1934 r., s. 4-5; T. Chwałczyk, dz. cyt., s. 50; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 88.

²⁶ T. Malinowski, *Sport samolotowy*, [w] *Polskie Lotnictwo Sportowe...*, s. 71; T. Chwałczyk, dz. cyt., s. 52-53.

²⁷ „Skrzydłata Polska”, Nr 10 z X 1936 r., s. 284; T. Malinowski, dz. cyt., s. 71; T. Chwałczyk, dz. cyt., s. 54; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 89.

²⁸ „Skrzydłata Polska”, Nr 10 z X 1936 r., s. 283; Nr 11 z XI 1936 r., s. 316-317; T. Chwałczyk, dz. cyt., s. 53-64; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 89.

²⁹ „Skrzydłata Polska”, Nr 6 z VI 1937 r., s. 135; Nr 7 z VI 1937 r.; Nr 157-158; Nr 8 z VIII 1937 r., s. 198; Nr 9 z IX 1937 r., s. 203-204; T. Chwałczyk, dz. cyt., s. 54-55; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 90.

Podlasko-Polskiego wiedli prym. Obecność swoją zaznaczyli na wszystkich innych zawodach lotniczych, w tym na Zawodach Lotniczych o Puchar Powszechnych Zakładów Ubezpieczeń Wzajemnych, w Zlocie do Inowrocławia, IV Locie Północno-Wschodnim Polski. Startując w najważniejszych zawodach lotniczych roku – VIII Krajowych Zawodach Lotniczych 20-25 sierpnia 1938 r. – w barwach Aeroklubu Podlasko-Poleskiego została sklasyfikowana na V pozycji, wyprzedzając reprezentacje z Wilna, Łodzi, Gdańska i Poznania³⁰.

Aeroklub Podlasko-Poleski w końcu lat 30. XX w. należał do najprężniejszych w II Rzeczypospolitej Polskiej. Siłę jego stanowili członkowie – kadra inżyniersko-techniczna Podlaskiej Wytwórni Samolotów. Funkcjonowała aeroklubowa szkoła pilotów mająca na wyposażeniu 4 samoloty RWD-8PWS, jeden samolot PWS-52, sekcję szybowcową posiadającą kilka szybowców, posiadająca do dyspozycji 2 szybowiska k. Janowa Podlaskiego. Działalność prowadziła sekcja konstrukcji własnych. Działalność aeroklubu wspierała dyrekcja PWS, na czele z inż. mech. Romanem Rosienkiewiczem, który sprawował również funkcję prezesa, mając do pomocy Janusza Brandysa, Józefa Sobolewskiego i Romana Sznece. Aeroklub Podlasko-Poleski w końcu lat 30. XX w. liczył 174 członków. W dniach 17-18 lutego 1939 r. był współorganizatorem VI Lubelsko-Podlaskich Zimowych Zawodów Lotniczych, gdzie załoga M. Supernak – Stefan Paszkowski sklasyfikowana była na IX miejscu, a załoga A. Uszacki – J.Brandys na X miejscu³¹. Wyśiłki aeroklubu z Białej Podlaskiej, dyrekcji PWS wspierała w rozwoju sportu lotniczym silna miejscowa organizacja Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, w tym żydowskie koło liczące ponad 200 członków.

W końcu lat 30. XX w. PWS zaznaczyła silnie swoją obecność w polskim sporcie szybowcowym. Pod kierunkiem inż. mech. Wacława Czerwińskiego powstała rodzina szybowców wysokowyczynowych PWS-101, PWS-102 „Rekin” i PWS-3. Znakomitą promocją sprzętu lotniczego PWS był rekordowy przelot otwarty odbyty przez wybitnego pilota, późniejszego generała WP Tadeusza Górę latem 1938 r. na szybowcu PWS-101 na trasie Bieżmiechowa – Soleczniki k. Wilna o długości 578 km. Przelot ten został uznany przez Międzynarodową Federację Lotniczą za wyczyn światowy, a autor przelotu jako pierwszy Polak dostąpił zaszczytu bycia uhonorowanym Medalem im. Otto Lilienthala.

Biała Podlaska jako miasto lotnicze poprzez PWS początkowo jako wytwórnię prywatną, a następnie państwową zaproponowała więc polskiemu sportowi lotniczemu w okresie międzywojennym 1918-1939 naprawdę wiele. W dziedzinie budowy samolotów sportowych konstruktorzy PWS zbudowali polskiemu lotnictwu 17 typów samolotów sportowych i akrobacyjnych. W grupie samolotów sportowych: samoloty PWS-3 i PWS-51, projektu inż. mech. S. Cywińskiego; PWS-4 i PWS-50 inż. A. Bobka-Zdanieckiego; PWS-52 pomysłu kpt. pil. inż. mech W. Makowskiego, a konstrukcji inż. mech Z.M. Ciołkosza i A. Uszackiego; PWS-8 projektu inż. Jarosława Nalaszkiwicza; PWS-40 „Junak” projektu inż. mech. Antoniego Zagórskiego, inż. mech. Antoniego Pohoskiego, inż. mech. Michała Rosnowskiego, PWS-12 projektu H. Toczolowskiego i Józefa Wulfa; M-9 projektu Józefa Medweckiego i Władysława Kiryluka. W grupie samo-

³⁰ „Skrzydłata Polska”, Nr 5 z V 1938 r., s. 137-138; Nr 6 z VI 1938 r., s. 175-176; Nr 8 z VIII 1938 r., s. 214-220; T. Chwałczyk, dz. cyt., s. 56; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 91.

³¹ „Skrzydłata Polska”, Nr 3 z III 1939 r., s. 75-76; W. Rychter, *Skrzydlate wspomnienia*, Warszawa 1980, s. 312; M. W. Majewski, dz. cyt., s. 97-98; T. Chwałczyk, dz. cyt., s. 56-57; T. Demidowicz, dz. cyt., s. 91.

lotów akrobacyjnych samoloty projektu duetu dr inż. mech. A. Grzędzielski-inż. mech. A. Bobek-Zdaniecki: PWS-10, PWS-11, PWS-12, PWS-12bis, PWS-14, PWS-16, PWS-16bis, PWS-26 oraz samolot PWS-35 „Ogar” Kazimierza Nowickiego, Mariana Piątko i M. Rosnowskiego. Wzbogaciła polską myśl w budowie szybowców wyczynowych o szybowce konstrukcji inż. mech. Wacława Czerwińskiego PWS-101, PWS-102 „Rekin” i PWS-103.

PWS stworzyła szansę „pokazania” się polskim pilotom na różnych międzynarodowych zawodach, łącznie ze startem czterech załóg w Międzynarodowym Turnieju Lotniczym. Zmieniła mentalność mieszkańców nie tylko miasta Białej Podlaskiej, jeśli chodzi o stosunek do lotnictwa. Umożliwiła realizację marzeń zostania pilotem dużej grupie młodych chłopców z Południowego Podlasia, w tym: płk. dypl. Tadeuszowi Kocowi (ur. w Grabanowie koło Białej Podlaskiej) – jednemu z dowódców 303 Dywizjonu Myśliwskiego im. Tadeusza Kościuszki, mjr pil. inż. mech. Ludwikowi Kraszewskiemu (ur. w wsi Zaliszcze) także pilotowi 303 DM, mjr pil. Bolesławowi Jedliczko (ur. w Sławacinku Starym koło Białej Podlaskiej), por. pil. inż. architektowi Pawłowi Piotrowi Grom (ur. Biała Podlaska), por. pil. Józefowi Górskiemu, por. nawigatorowi Zbigniewowi Antoniemu Wochowi (ur. Swory koło Białej Podlaskiej), sierż. Pil. Czesławowi Mateuszkowi (ur. Biała Podlaska).

Biała Podlaska w roli krajowego ośrodka sportu strzeleckiego

Sport strzelecki był drugim ze sportów, w którym Biała Podlaska zaznaczyła swoją obecność w latach 1918-1939 na poziomie krajowym. Początkom sportu strzeleckiego w mieście nad Krzną dał z jednej strony Związek Strzelecki (ZS) „Strzelec” i Białskie Powiatowe Towarzystwo Łowieckie, z drugiej środowisko podoficerów i oficerów Garnizonu Wojska Polskiego. Bialska organizacja ZS „Strzelec” powstała z inicjatywy i pod komendą ppłk WP Raczkowskiego z prezesem R. Kochem, przy wsparciu pierwszego burmistrza Białej Podlaskiej w Polsce Niepodległej Zenobiusza Borkowskiego. Tworząc obwód bialski ZS „Strzelec” weszła do Okręgu Brzeskiego ZS obok obwodów łukowskiego, słonimskiego i siedleckiego³². Bialskie Koło Prawidłowego Myślistwa związało się początkowo w następującym składzie: Władysław Bartkiewicz – prezes, Karol Smoleński – wiceprezes, Jan Jasiński – sekretarz. W I połowie lat 20. XX w. okrzepła bialska organizacja myśliwych pod nazwą Bialskie Powiatowe Towarzystwo Łowieckie z prezesem Kazimierzem Żmigrodzkiem i mjr J. Wroczyńskim. Dysponowało własną bażantarnią, grupą około 30 czynnych myśliwych i obszarem łowieckim³³.

Na rzecz rozwoju strzelectwa działalność początkowo prowadziło dowództwo 34 Pułku Piechoty stacjonującego w mieście nad Krzną oraz dowództwo Dywizjonu 9 Pułku Artylerii Polowej, także funkcjonującego w Białej Podlaskiej. W latach 20. XX w. wiele inicjatywy w tej dziedzinie wykazały związane wojskowe kluby wojskowe. Od 19 lutego 1924 r. pierwsze poczynania, na rzecz nie tylko strzelectwa, zaczęła koordynować zawiązana w Białej Podlaskiej Powiatowa Rada Wychowania Fizycznego i Przy sposobienia Wojskowego ze starostą bialskim Janem Rudnickim, ppłk Gałuszczyńskim,

³² „Strzelec”, Nr 12 z 1 XI 1821 r., s. 1-2.

³³ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Starostwo Bialskie, sygn. 95, bp.; „Przegląd Myśliwski i Łowiectwo Polskie”, Nr 22 z XII 1923 r., s. 10-12.

redaktorem Stanisławem Rybskim, kpt. Aleksandrem Piotrowskim³⁴.

Pierwszy znaczący sukces zanotowali strzelcy 34 pp. w Zawodach o Mistrzostwo 9 Dywizji Piechoty 26-28 października 1924 r. Reprezentacja bialskich wojskowych zwyciężyła w klasyfikacji drużynowej w pięcioboju. W klasyfikacji indywidualnej też najlepszy okazał się oficer 34 pp kpt. Władysław Pazderski.³⁵ Oficer ten potwierdzał swój prymat w pięcioboju w następnych latach. W dniu 29 czerwca 1925 r. środowisko bialskich strzelców doprowadziło do zorganizowania I Podlaskich Zawodów Strzeleckich w Białej Podlaskiej. W strzelnicy za koszarami przy ul. Warszawskiej członkowie Sekcji Strzeleckiej 34 pp., jak też strzelcy Bialskiego Powiatowego Towarzystwa Łowieckiego potwierdzili dobrą dyspozycję³⁶.

Znaczące sukcesy odnieśli bialscy strzelcy w drugiej połowie lat 20. XX w., które ugruntowały pozycję Białej Podlaskiej jako ciekawego i ważnego ośrodka ogólnokrajowego. Startując w Strzeleckich Mistrzostwach Armii 16-18 września 1927 r. reprezentacja 34 pp. zajęła III miejsce, zdobywając 427 pkt. Uznała wyższość jedynie zespołu 76 pp. (474 pkt) i 4 psp (451 pkt) W konkursie strzeleckim indywidualnym, wspomniany wcześniej mjr W. Pazderski, został sklasyfikowany na VII pozycji³⁷. Przynależność do czołówki Polski potwierdziła reprezentacja bialskich wojskowych na VII Ogólnopolskich Zawodach Strzeleckich w Przemyślu w lipcu 1928 r. W klasyfikacji drużynowej w strzelaninach zespołowych drużyna 34 pp. zajęła III miejsce z liczbą 368 pkt, plasując się za drużyną 19 pp. z Lwowa i 48 psk Stanisławów. Zwycięstwo w konkurencji strzelań o Mistrzostwo ZS „Strzelec” na 300 m z broni dowolnej w trzech postawach odniósł startujący w barwach 34 pp kpt. Stanisław Lewiński. Osiągając wynik 117/300 pkt możliwych wyprzedził kpt. Mariana Borzemskiego z 19 pp Legionów 109/300 pkt i kpt. Maruchę z CSS Toruń 104/300 pkt możliwych. Zwyciężył też kpt. S. Lewiński i został Mistrzem ZS „Strzelec” w konkurencji strzelań do jelenia na 100 m strzał pojedynczy z liczbą 19 pkt. Drugie miejsce w tej konkurencji wywalczył drugi strzelec 34 pp. mjr Cehak, osiągając 18 pkt. Inny strzelec z 34 pp mjr W. Pazderski w konkursie strzelań o Nagrodę Ministerstwa Spraw Wojskowych na 200 m z broni wojskowej w postawie dowolnej 10 strzałów zajął wysokie III miejsce z wynikiem 65 pkt, uznając wyższość chorążego Kucharskiego z 5 pp Legii Wilno - 69 pkt i ppłk Prokopa 54 pp. Tarnopol z liczbą 66 pkt.³⁸

W Narodowych Zawodach Strzeleckich Myśliwskich i Łucznicych w Toruniu 17-23.VIII.1928 r. zespół z Białej Podlaskiej zwyciężył w konkursie strzelań o Nagrodę Komendanta Głównego ZS „Strzelec”. Wyprzedził w niezwykle zaciętej walce reprezentację Warszawy o 30 pkt, zdobył bowiem 237 pkt, podczas gdy drużyna stołeczna - 207 pkt.

W konkursie indywidualnym strzelań z broni długiej dowolnej na 300 m o tytuł Mistrza Warszawy kpt. S. Lewiński wywalczył II miejsce, zdobywając tytuł wicemistrza stolicy z liczbą 914 pkt. Przegrał jedynie z innym wybitnym i wszechstronnym polskim strzelcem kpt. Bolesławem Gościewiczem, który wystrzelał 940 pkt, a wyprzedził inne-

³⁴ „Podlasiak”, Nr 6 z 24 VI 1924 r., s. 6.

³⁵ „Głos Podlasia”, Nr 7 z 5 X 1924 r., s. 3.

³⁶ „Łowiec Polski”, Nr 9 z 1 VII 1925 r.

³⁷ „Stadion”, Nr 38 z 20 IX 1927 r., s. 5.

³⁸ „Stadion”, Nr 28 z 10 VIII 1928 r., s. 14-15

go znanego strzelca por. M. Borzemeskiego, który zdobył 899 pkt.³⁹ Komendant Przy-
sposobienia Wojskowego 34 pp, oficer inwentury białskiego pułku kpt. S. Lewiński,
reprezentując Polskę na Strzeleckich Mistrzostwach Świata w Sztokholmie w lipcu 1929
r. wywalczył w jednej z konkurencji brązowy medal.⁴⁰ Wspomniany kpt. S. Lewiński,
Startując w V Narodowych Zawodach Strzeleckich, rozegranych we Lwowie 31 sierp-
nia – 6 września 1930 r., znalazł się w czołówce najwybitniejszych strzelców zdobywając
kilka medali. Srebrny medal „wystrzelał” w konkursie strzelań z karabinu dowolnego
30 m. Brązowe medale zdobył w strzelaniu z karabinku w postawie kłęcząc i pistoletu
dowolnego na 50 m.⁴¹

Równoległe z ogólnokrajowymi sukcesami wojskowych 34 pp. w strzelectwie
na przełomie lat 20. i 30. XX w. zaczęli notować tak gimnazjaliści jak i gimnazjalistki
szkół białskich. Zawodnicy sekcji strzeleckiej trenowani przez prof. Jana Ciejpę, zwycię-
żyli bezapelacyjnie w I Okręgowych Zawodach Strzeleckich w Lublinie, wiosną 1930 r.
zorganizowanych z okazji Okręgowego Święta Wychowania Fizycznego. W konkursie
strzelań z broni małokalibrowej na 50 m w trzech postawach po 10 strzałów zdobyli 533
pkt wyprzedzając drużynę Państwowego Gimnazjum im. Hetmana Żółkiewskiego z
Siedlec (470 pkt) i Państwową Szkołę Rzemieślniczą w Chełmie (452 pkt).⁴² Podobnie za-
jęli I miejsce w Zawodach Strzeleckich z Broni Małokalibrowej o Mistrzostwo IX Okręgu
Korpusu Brześć latem 1930 r. W klasyfikacji indywidualnej zawodnik sekcji białskiej
Antoni Gregor wywalczył II miejsce w klasyfikacji końcowej.⁴³ Podstawowy członek biał-
skiej drużyny strzeleckiej w broni małokalibrowej stanowili obok wspomnianego A.
Gregora, Kazimierz Brzeziński, Tadeusz Koc, Zbigniew Żmigrodzki, Zygmunt Czajka,
Stanisław Smoleński, Stefan Kurczyński.

Jeszcze większe w skali ogólnopolskiej zaczęły notować sukcesy gimnazjalist-
ki Państwowego Gimnazjum Żeńskiego Emilii Plater, trenowane przez wspomnianego
wielokrotnie kpt. S. Lewińskiego. W I Kobięcych Korespondencyjnych Zawodach Strze-
leckich zorganizowanych przez Komendę Przynależności Kobiet do Obrony Kraju w
sezonie 1929/30. białskie dziewczęta zajęły II miejsce, zdobywając 995 pkt w rywalizacji
z 92 zespołami z Polski. Dały się jedynie wyprzedzić drużynie z Państwowego Gimna-
zjum w Śremie – 1.077 pkt na 1.200 pkt możliwych. Trzecie miejsce zajęły dziewczęta
z innego gimnazjum w Wielkopolsce – Środzie uzyskując 926 pkt. W rywalizacji indy-
widualnej tych zawodów białczanka Regina Muszkiewiczówna okazała się najlepszą,
zdobywając 180 pkt. Wyprzedziła Jadwigę Matusiewiczówną (Nowe Święcany) – 176
pkt. Czwarte miejsce w tej rywalizacji zajęła druga z białskich gimnastyczek – Janina
Woźniakówna, a piąte, jeszcze jedna białczanka - Jadwiga Szymolanka⁴⁴.

Przynależność do ścisłej czołówki Polski potwierdziły dziewczęta białskie w III
Ogólnopolskich Kobięcych Zawodach Strzeleckich w Warszawie 19-23 marca 1930 r. W
rywalizacji w gronie 307 zawodniczkami zajęły w klasyfikacji drużynowej, plasując się
za bardzo dobrą drużyną Rodziny Wojskowej z Przemyśla. W konkursie strzelań o Na-
grode „Wspólnymi Siłami” Rodzina Wojskowych uplasowała się na III miejscu w kon-

³⁹ Tamże, Nr 35 z 28 VIII 1928 r., s. 9.

⁴⁰ Tamże, Nr 32 z 8 VIII 1929 r., s. 9; „Przegląd Piechoty”, Nr 11 z XI 1929 r., s. 95-100.

⁴¹ „Stadion”, Nr 38 z 18 IX 1930 r., s. 111-112.

⁴² „Głos Lubelski”, Nr 167 z 1930 r., s. 4.

⁴³ „Podlasiak”, Nr 47 z 23 XI 1930 r., s. 6.

⁴⁴ „Stadion”, Nr 11 z 13 VI 1930 r., s. 11.

kursie drużynowym. Podobnie zajęły III miejsce w konkursie drużynowym „Strzelań o Nagrodę Celności”. Jednak większe sukcesy zanotowały Białczanki w konkursach indywidualnych. Zawodniczka białskiej organizacji Przystosowania Wojskowego Kobiet gimnazjalistka Krystyna Zaborowska zwyciężyła w konkursie strzelań o „Nagrodę Celności”, a w konkursie strzelań o „Tytuł Wyborowej Strzelczyni zajęła II miejsce. Druga z gimnazjalistek białskich – Halina Halecka w tym ostatnim konkursie sklasyfikowana została na III miejscu⁴⁵.

Pozycję ciekawego ośrodka strzeleckiego zachowywała Biała Podlaska przez niemal całą pierwszą połowę lat 30. XX w. Szczególnie duże sukcesy notowały dziewczęta białskich szkół średnich w latach 1931-1932. Startując w IV Strzeleckich Zawodach Kobietych w Warszawie w 1931 r. białska drużyna dziewcząt uplasowała się na II miejscu w Polsce. W konkursie strzelań o Nagrody Celności w konkursie indywidualnym najlepsza okazała się J. Woźniakówna. Natomiast w konkursie strzelań o Mistrzostwo m. stołecznego Warszawy z broni dowolnej, znana z talentu białczanka K. Zaborowska, także była najlepsza, zdobywając tytuł Mistrzyni stolicy. Należy nadmienić, że białska drużyna żeńska sukcesy te wywalczyła w ostrej rywalizacji z udziałem 170 zawodniczek⁴⁶. Przynależność do czołówki Polski ponownie potwierdziły białskie dziewczęta w I Korespondencyjnych Zawodach Strzeleckich, zorganizowanych przez Komendę Przystosowania Kobiet do Obrony Kraju z udziałem 300 zawodniczek. Zwyciężyły bezapelacyjnie w konkursie strzelań drużynowych białskie dziewczęta. Sukces był tym piękniejszy, że także w klasyfikacji indywidualnej dziewczęta okazały się najlepsze. Zwyciężyła J. Woźniakówna z liczbą pkt 282 przed K. Zaborowską – 280 pkt.⁴⁷

Głośne zwycięstwa ogólnopolskie białskich dziewcząt sprawiły, że V Podlaskie Zawody Strzeleckie w Białej Podlaskiej w dniach 1-2 października 1932 r. miały znakomitą oprawę i organizację. Uroczystości otwarcia zawodów uświetniła duża grupa wyższych wojskowych Wojska Polskiego z ówczesnym Dowódcą IX Okręgu Korpusu w Brześciu n. Bugiem gen. bryg. Mieczysławem Trojanowskim, gen bryg. Franciszkiem Sikorskim, płk Wilhelmem Rückemanem, dowódcą 9 Dywizji Piechoty. Podczas dwudniowych zawodów rozegrano konkursy strzelań z broni wojskowej na 300 m, strzelanie z broni małokalibrowej, roni myśliwskiej i pistoletu. W strzelaniu z broni wojskowej na 300 m tytuł Mistrza Podlasia w grupie oficerów zdobył ppor. Eugeniusz Wertyński z 34 pp.; w grupie podoficerów st. sierżant Alojzy Poznań 34 pp., w grupie żołnierzy szer. Stanisław Pawłowski. Natomiast w grupie strzelczyń Przystosowania Wojskowego PW słuchaczka białskiego gimnazjum R. Muszkiewiczówna. W konkursie strzelań z pistoletu I miejsce zajął por. Cieślowski z 9 pal przed gimnazjalistą białskim Z. Czajką i ppor. Skrodzkiem z 34 pp. W strzelaniu z broni małokalibrowej panów I miejsce zajął ppor. Witold Bąk z 34 pp. Przed gimnazjalistą białskim Kosteckim. W grupie Pań w strzelaniu z broni małokalibrowej I miejsce zajęła gimnazjalistka białska Charłampowicz przed inną białską gimnazjalistką Szymczak. W konkursie strzelań myśliwskich I miejsce zajął mjr Stanisław Bebenkowski przed ppłk Jerzym Wroczyńskim z 34 pp. W innym konkursie strzelań z broni wojskowej I miejsce zajął kpt. Zygmunt Wroczyński z 34 pp. przed plutonowym Jerzym Ostrowskim z 35 pp. W konkursie strzelań myśliw-

⁴⁵ „Stadion”, Nr 13 z 27 III 1930 r., s. 15; „Start”, Nr 7 z 1930 r., s. 7-8.

⁴⁶ „Start” Dwutygodnik ilustrowany poświęcony wychowaniu fizycznemu kobiet, sportowi i higienie, Nr 7 z IV 1931 r. s. 4-5.

⁴⁷ „Łowiec Polski”, Nr 25 z 18 VI 1932 r. s. 411.

szych do jelenia najlepszym okazał się mjr Marceli Gołdowski z 35 pp. W konkursie strzelań z broni wojskowej zwyciężył kpt. Władysław Kruczek z żandarmerii wojskowej w Siedlcach przed ppor. E. Wertyńskim z 34 pp. W strzelaniu do sztucznych gołębi I miejsce zajął inż. Stanisław Połowski z Siedlec przed Wężykiem z Witulina. W drużynowym konkursie strzelań o Nagrodę Przechodnią zwyciężyła drużyna 35 pp. przed zespołem 34 pp. Fundatorem nagród było Dowództwo 9 DP, biała organizacja Rodziny Wojskowej, Dowództwo IX Okręgu Korpusu w Brześciu n. Bugiem, Okręgowy Urząd PWiWF oraz Dyrekcja Podlaskiej Wytwórni Samolotu z Białej Podlaskiej PWS⁴⁸. V Podlaskie Zawody Strzeleckie potwierdziły pozycję Białej Podlaskiej jako centrum regionalnego strzelectwa Podlasia oraz hegemonię bialskich strzelców i strzelczyń. Dobrym występem bialskich strzelców towarzyszyły równoległe inne sukcesy w strzelectwie kompanijnym wojskowym, w tym znakomite występy 1 i 7 kompanii 34 pp. w Zawodach Strzeleckich Korpuśnych i armijnych WP w latach 1932-1934. Bialski 34 pp. mógł pochwalić się zdobyciem Nagrody Przechodniej Dowódcy 9 DP. W kolejnych latach 1934-1939 strzelcy i strzelczynie z Białej Podlaskiej nie notowali już tak spektakularnych sukcesów jak w latach poprzednich. Zadecydowała prawdopodobnie zmieniona polityka Komendy Głównej ZS „Strzelec” po odejściu dotychczasowego komendanta głównego mjr Kazimierza Kierkowskiego, znanego miłośnika i animatora strzelectwa i łucznictwa⁴⁹. Nie mniej Biała Podlaska jest miejscem kilku zawodów strzeleckich na poziomie powiatu. W zorganizowanych 30 września 1934 r. Powiatowych Zawodach Sportowo-Strzeleckich ZS „Strzelec” w konkursie strzelań Pań na 50 m z trzech postaw zwyciężyła Elżbieta Olędzka, natomiast w konkursie strzelań Panów na tym dystansie Stanisław Sawczak. W innym konkursie „10 strzałów ku chwale Ojczyzny” Jerzy Grabowski zdobywając normę do złotej odznaki strzeleckiej⁵⁰. W Zawodach Strzeleckich w Białej Podlaskiej 28-29 kwietnia 1935 r. o Odznakę Strzelecką zwyciężył Paweł Teśluk. Natomiast w Zawodach Strzeleckich, Łuczniczych o Mistrzostwo Okręgu IX ZS Strzelec w Brześciu n. Bugiem 28-30 czerwca 1935 r., stanowiących eliminacje do kolejnej edycji Narodowych Zawodów Strzeleckich, zespół strzelców z Białej Podlaskiej zajął II miejsce. W skład zespołu wchodził Zdzisław Dudzyński, Jan Bratek, Eugeniusz Burchard, Stanisław Cywiński i Zbigniew Orzeszko-Ostryko. W konkursie strzelań indywidualnych Z. Orzeszko-Ostryko zajął III miejsce⁵¹.

Znaczące sukcesy ogólnokrajowe, regionalne strzelców tak wojskowych, jak i słuchaczy bialskich szkół średnich, zwłaszcza w latach 1928-1934, były efektem współpracy miejscowych organizacji paramilitarnych z wojskiem, z dyrekcjami szkół. Obok wcześniej wspomnianych organizacji jak ZS „Strzelec”, Wojskowy Klub Sportowy przy 34 pp., Bialskie Towarzystwo Łowieckie, od 1925 r. w popularyzację strzelectwa włączyły się miejscowe organizacje Stowarzyszenia Rodzina Wojskowa, od sierpnia 1927 r. Policyjne Kółko Sportowe, Przysposobienie Wojskowe, Związek Podoficerów Rzeczypospolitej Polskiej, ale też Związek Harcerstwa Polskiego.

Sukcesy były efektem pozyskania dla rozwoju strzelectwa w Białej Podlaskiej tak znakomitych miłośników i znawców tego sportu, jak kpt. S. Lewiński, czy prof. J.

⁴⁸ „Nowa Gazeta Podlaska”, Nr 42 z 16 X 1932 r. s. 3-4.

⁴⁹ Patrz T. Demidowicz, *Rodem z południowego Podlasia Kazimierz Kierkowski i jego wkład w rozwój strzelectwa i łucznictwa sportowego w II Rzeczypospolitej*, „Rocznik Międzyrzecki” t. 33 (2002) s. 137-153.

⁵⁰ „Głos Społeczny”, Nr 11 z 15 V 1935 r., s. 7; Nr 18 z 31 VII 1935 r. s. 5.

⁵¹ Tamże, Nr 11 z 15 V 1935 r. s. 7; Nr 18 z 31 VII 1935 r., s. 5.

Ciejsza i pozyskaniu przez nich dla idei strzeleckiej młodzieży średnich szkół białskich. Nie bez znaczenia była znakomita popularyzacja strzelectwa jako ciekawej dyscypliny sportowej przez wyższych oficerów WP m.in. w osobach płk Bronisława Prugar-Ketlinga, płk Waleriana Jachimowicza, ppłk J. Wroczyńskiego, ppłk Krznicha czy komisarza białskiej Policji Państwowej Remiszewskiego. Nie bez znaczenia były także wysiłki środowiska strzeleckiego idące w kierunku wzmocnienia organizacyjnego i budowy niezbędnej infrastruktury. Działalność tylko Komendy Powiatowej ZS „Strzelec” opierała się na 34 kołach i na ok. 1 tys. członków. Prężna była organizacja Białskiego Towarzystwa Łowieckiego, nie licząc licznej grupy oficerów i podoficerów zawodowych WP Garnizonu Biała Podlaska. Przy wsparciu z wykorzystaniem funduszy do dyspozycji Wojewódzkiego Komitetu PWiWF w Lublinie i Powiatowego Komitetu PWiWF z komendantem mjr Janem Targowskim, referentem wojskowym pkt. Józefa Ciągłińskim Biała Podlaska dysponowała czterema strzelnicami. Działalność prowadziło w pow. Biała Podlaska 31 hufców męskich pozaszkolnych, cztery hufce szkolne, 10 hufce żeńskie pozaszkolnymi, trzy hufce kolejowe PW, jeden hufiec Rodziny Wojskowej i 13 kół rezerwy⁵².

Rozwój strzelectwa w Białej Podlaskiej na obszarze powiatu białskiego i województwa lubelskiego opierał się na pracy i pasji miłośników tej dyscypliny sportu i na wypracowanym i sprawdzonym systemie. Otwierał on, zwłaszcza przed młodzieżą szkolną, nowe perspektywy, zachęcał do treningu strzeleckiego. Stała obecność Wojska Polskiego motywowała, zachęcała i stanowiła wzorzec. Pokazywano wszystkim mieszkańcom miasta nad Krzną, jak jest pożyteczna obecność WP, nie tylko w sensie bezpieczeństwa czy podtrzymywania patriotyzmu, ale niezwykle efektywna i efektowna na polu sportowym.

Biała Podlaska jako krajowy ośrodek sportu łuczniczego

Podobnie jak w strzelectwie, Biała Podlaska w okresie międzywojennym zdołała pozycję ogólnokrajowego ośrodka sportu łuczniczego. Sportu, którego władze II Rzeczypospolitej uznały za sport narodowy i którego Polska była ojczyzną i niekwestionowaną potęgą. Pozycję uzyskała Biała Podlaska dzięki determinacji, usilnej pracy grupy osób, która doceniła piękno tej dyscypliny sportu, skupionej w Przysposobieniu Wojskowym Kobiet i ZS „Strzelec” wspartych przez wojsko i władze samorządowe. Równoległe z sukcesami w strzelectwie na przełomie lat 20. i 30. XX w. zaczęła odnosić zawodniczka Przysposobienia Wojskowego Kobiet Okręgu Białą Podlaska Irena Stefańska. Jej sukcesy sportowe nie tylko promowały miasto powiatowe nad Krzną, ale stworzyły dobry klimat do popularyzacji łucznictwa wśród młodzieży białskich szkół średnich. Startując w II Narodowych Zawodach Strzeleckich i Łuczniczych o Mistrzostwo Polski w łucznictwie w Warszawie 25-29 maja 1929 r. w rywalizacji z wybitnymi łuczniczkami Polski zajęła I miejsce w trójboju krótkodystansowym zostając Mistrzynią Polski z wynikiem 248 pkt i ustanawiając nowy rekord Polski. Wyprzedziła Stanisławę Chrupczukównę – 231 pkt i Janinę Krukowską – 214 pkt. W strzelaniu, na dystansie 25 m – 89 pkt, została także Mistrzynią Polski, wyprzedzając J. Krukowską – 72 pkt i Halinę

⁵² APL, Lubelski Urząd Wojewódzki Wydział Społeczno-Polityczny, sygn. 1278 bp.; „Głos Społeczny”, Nr 6 z 15 III 1938r.

Świstokówną – 61 pkt. W strzelaniu na dystansie 20 m została wicemistrzynią Polski, a w strzelaniu na dystansie 15 m była trzecia. Walcząc w trójboju długodystansowym zdobyła brązowy medal w strzelaniu na dystansie 40 m. Osiągnięte rezultaty łączne pozwoliły jej zająć w 1929 r. II miejsce w klasyfikacji wieloboju i zostać I wicemistrzynią wielobojową Polski. Sukces też zanotowała na tych zawodach w strzelaninach specjalnych „Kur”, plasując na II miejscu. Uznała tylko wyższość późniejszej najsłynniejszej łuczniczki świata J. Krukowskiej⁵³. Ponownie, występując w barwach OPWK Okręgu Biała Podlaska w IV Narodowych Zawodach Strzeleckich i Łuczniczych we Lwowie w 1931 r., w walce o Mistrzostwo Polski w łucznictwie wywalczyła J. Stefańska III miejsce w trójboju długodystansowym, zostając II wicemistrzynią Polski. Uznała wtedy wyższość Marii Królówny i J. Krukowskiej.

Reprezentując Polskę na I Mistrzostwach Świata w łucznictwie we Lwowie 23 sierpnia – 6 września 1931 r. wywalczyła brązowy medal w konkursie strzelań indywidualnych na 30 m. Została też brązową medalistką w konkursie strzelań drużynowych w trójboju długodystansowym wraz z J. Krukowską i M. Królówną. W klasyfikacji wielobojowej została siódmą zawodniczką świata⁵⁴. Sukcesy te trzeba przypomnieć dzisiaj, by uzmysłwić wszystkim miłośnikom Białej Podlaskiej i Południowego Podlasia, że było i jest możliwe, zaistnienie w sporcie nie tylko na poziomie ogólnokrajowym, ale i światowym.

Drugą osobowością sportową, która wpłynęła na rozwój łucznictwa w Białej Podlaskiej w okresie międzywojennym, był kpt. S. Lewiński. Wybitny zawodnik, trener nie tylko strzelectwa, ale łucznictwa. Reprezentując barwy PW Biała Podlaska był m.in. I wicemistrzem Polski i zdobywcą II miejsca w III Narodowych Zawodach Łuczniczych we Lwowie 1-6 września 1930 r. w trójboju długodystansowym łuczniczym 50+ 40+ 30+, uznając wyższość Michała Sawickiego (HKS Stołeczny Warszawa) i M. Teraszkiewicz (AZS Warszawa)⁵⁵. Kapitan S. Lewiński nie tylko reprezentował udanie Białą Podlaską, ale zorganizował „klimat do rozwoju łucznictwa” wśród białskiej młodzieży jako szef Przysposobienia Wojskowego w Białej Podlaskiej. Zjednał dla idei łucznictwa grupę miłośników tej pięknej dyscypliny, w tym prof. Wandę Próchnicką, nauczycielkę muzyki i śpiewu w Państwowym Gimnazjum i Liceum Żeńskim im. E. Plater. Wsparł działalność prof. Ciejpy w rozwoju sportów strzeleckich i łuczniczych wśród młodzieży męskiej Państwowego Gimnazjum i Liceum Męskiego J. I. Kraszewskiego. W latach 30. XX w. białska młodzież zaczęła notować krajowe wyniki w łucznictwie. W Zawodach Strzeleckich i Łuczniczych w Brześciu n. Bugiem 28-30 czerwca 1935 r. o Mistrzostwo Okręgu IX Związku Strzeleckiego „Strzelec”, będącymi eliminacjami do Narodowych Zawodów w tej dyscyplinie. W strzelaniach łuczniczych indywidualnie w kategorii Ł-2 i Ł-3 I miejsce zajął Z. Orzeszko-Ostrejko, reprezentant ZS „Strzelec” Biała Podlaska, przed innym zawodnikiem z Białej Podlaskiej Andrzejem Iwanowskim. W konkursie strzelań łuczniczych kobiet najlepsza okazała się też zawodniczka ZS „Strzelec” Biała Podlaska Lidia Żaczkowska – kierownik Publicznej Szkoły Powszechnej w Sielczyku⁵⁶. Mistrzynią Powiatu Biała Podlaska 1936 r. była zdobywczyni I miejsca w Zawodach

⁵³ „Sport Strzelecki”, Nr 6 z VI 1929 r., s. 16-18.

⁵⁴ R. Zawiślański, *60 lat łucznictwa w Polsce*, Warszawa 1987, s. 140-148.

⁵⁵ Tamże, s. 57-61.

⁵⁶ „Głos Społeczny”, Nr 18 z 31 VII 1935 r. s. 5; K. Piech, *Sport w Okręgu Korpusu nr IX*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, Nr 1 (23), 1994, s. 31.

Łuczniczych o Mistrzostwo Powiatu, odbytych latem 1936 r., Stanisława Pyszyńska – uczennica Liceum im. E. Plater⁵⁷. Startująca poza konkursem – instruktorka łucznictwa ZS „Strzelec” W. Próchnicka osiągnęła w strzelaninach na 25 m – 65 pkt, a na 35 m – 48 pkt.

O rozwoju łucznictwa i jego popularności wśród młodzieży białskich szkół średnich świadczyła liczba 25 osób posiadających odznakę Łuczniczą II i III klasy. Pozytywny wpływ miała również, w drugiej połowie lat 30. XX w., systematyczna obecność wybitnych instruktorów łucznictwa w osobach Janusza Krajewskiego i Zygmunta Mariana Łotockiego, organizatorów kursów łuczniczych w Białej Podlaskiej. Na rzecz rozwoju łucznictwa działała PWS, ale też Pocztowe Przynależności Wojskowe. Dobre wyniki reprezentując tę organizację osiągnął J. Salwa. Biała Podlaska była najprężniejszym i najważniejszym ośrodkiem sportu łuczniczego Poleskiego Okręgu Polskiego Związku Łuczniczego.

Prymat w drugiej połowie lat 30. XX w. w łucznictwie dzierżyła L. Żaczkowska, która potwierdziła swoją dominację zwyciężając w Strzeleckich Zawodach Łuczniczych o Mistrzostwo IX Okręgu w Brześciu n. Bugiem 18-19 lipca 1936 r. w konkursie strzelań Ł-2, Ł-3, Ł-5. Otrzymała Odznakę Łuczniczą I klasy. Startując w barwach ZS „Strzelec” Biała Podlaska w IX Narodowych Zawodach Łuczniczych o Mistrzostwo Polski w 1936 r., w konkursie strzelań Ł-4 została sklasyfikowana na XIV miejscu⁵⁸.

O pozycji Białej Podlaskiej w łucznictwie zadecydowała, podobnie jak w poprzednich omawianych dyscyplinach, pasja, z jednej strony miłośników tej dyscypliny, z drugiej entuzjazm młodszych białskich szkół i środowiska inteligencji polskiej wspartej w sposób umiejętny przez różnego rodzaju organizacje, w tym Związek Strzelecki „Strzelec” i Polski Związek Łuczniczy.

Biała Podlaska jako ciekawy ośrodek innych sportów

Oprócz omówionych sportów, gdzie Biała Podlaska odgrywała rolę znaczącego ośrodka ogólnopolskiego, miasto n. Krzną było ciekawym miejscem, gdzie rozwijały się inne sporty. Rozwój takich sportów jak kolarstwo, gimnastyka, kajakarstwo zawdzięczamy działalności od początku lat 20. XX w. gwiazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Inicjatorami zawiązania tej organizacji byli i tworzyli pierwszy zarząd od 1922 r. Ludwik Bolesław Kowalewski – prezes, Cyprian Węgliński – wiceprezes, Kokulerówna – sekretarz, Maria Kałuszyńska – członek zarządu i Rajmund Łodziak – naczelnik. W drugiej połowie lat 20. XX w. działalnością tej organizacji kierowali Jan Zbigniew i Maria Kułakowscy, Ryszard Radzikowski, Herman Ehrenkrantz i Henryk Próchnicki. Na dzień 1 stycznia 1929 r. organizacja białska sokola liczyła 61 członków, w tym 21 kobiet⁵⁹. Organizacja białska TG „Sokół” uprawiała ćwiczenia gimnastyczne trzy razy w tygodniu na boisku 34 pp., bądź w Sali Narodowej Organizacji Kobiet przy ul. Krzywej. Sprawdzianem wyszkolenia były tzw. popisy, które organizowano w porze letniej, a

⁵⁷ „Sport Strzelecki”, Nr 3 z 1 VII 1936 r., s. 11.

⁵⁸ „Głos Społeczny”, Nr 18 z 15 IX 1936 r.

⁵⁹ Z. Pawluczuk, *Towarzystwo Gimnastyczne Sokół na południowym Podlasiu w latach 1906-1921*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, Nr 1 (2005), s. 15-18, całość (s. 15-20); Z. Cicirko, *Z działalności Towarzystwa Gimnastycznego Sokół na Podlasiu w latach 1918-1939*, „Rocznik Naukowy WZWF Biała Podlaska”, t. 7 (2000), s. 221-226.

obejmowały one; gimnastykę rytmiczną, ćwiczenia z laskami, piramidy, zapasy walki francuskiej, ćwiczenia z maczugami. Popisom towarzyszyła zazwyczaj loteria fantowa, która wzbogacała fundusze organizacji. Gniazdo TG „Sokół” w Białej Podlaskiej zapisało się też jako inicjator zbudowania tzw. Łazienek na Krznie w 1924 r. wraz z przystanią projekt inż. Władysława Zawadzkiego. Zakład kąpielowy biały czynny był w sezonie od 1 czerwca do 1 października i funkcjonował pod hasłem: „Zdrowy duch w zdrowym ciele”. Biały organizacja TG „Sokół” prowadziła też ciekawą działalność kulturalno-oświatową m.in. utrzymywała kółko teatralne, chór i orkiestrę. Znanymi druhami białskiego ogniska TG „Sokół” były: Janina Chorążanka, Helena Moździńska, Krystyna Skoczyłowska, Hanna Zarębianka, Zofia Ehrenkrantz, druhami zaś: Bolesław Boruń, Herman Ehrenkrantz, Stanisław Kafuszyński, Jan Maciejowski, Stanisław Moździński, Aleksander Próchnicki, Stanisław Wilczyński, Aleksander Tarwid.

Na przełomie lat 20. i 30. XX w. działalność w Białej Podlaskiej na rzecz sportu i zdrowia prowadziły, obok gniazda TG „Sokół”, także Koło Sportowe „Lot”, Biały Towarzystwo Kolarskie, Stowarzyszenie Robotnicze Wychowania Fizycznego Kongarsztera „Jutrzenka”. Obok zakładu kąpielowego TG „Sokół” funkcjonował Zakład Kąpielowy Kiwy Kamienia i Zakład Kąpielowy Związku Podoficerów Rezerwy II RP.⁶⁰ Od stycznia 1930 r. zawiązał się z inicjatywy dr. Wandy i A.T. Karpińskich w Białej Podlaskiej Klub Narciarski pod nazwą Podlaski Klub Narciarski m.in. z zadaniem uprawiania i propagowania narciarstwa, zaś na Podlasiu w szczególności⁶¹.

W czerwcu 1931 r. TG „Sokół” podjęło akcję remontu łazienek wzniesionych przez siebie w 1921 r. na pontonach, a w 1923 r. na palach. Rok później Państwowe Gimnazjum im. J. I. Kraszewskiego podjęło inicjatywę budowy własnej pływalni na Krznie dla swojej młodzieży z inicjatywy dyr. Wacława Nartowskiego przy wspomnianym Zarządzie Koła Rodzicielskiego pod przewodnictwem Franciszka Kryńskiego, a według projektu Adama Turowskiego⁶².

W latach 30. XX w. na rzecz rozwoju lekkoatletyki prowadził Klub Sportowy „Strzelec” m.in. był w 30 września 1934 r. organizatorem Powiatowych Zawodów Sportowo-Strzeleckich ZS pow. Biała Podlaska, z udziałem 184 zawodników i zawodniczek. Zanotowano na tych zawodach szereg wartościowych rezultatów. W biegu na 60 m kobiet zwyciężyła Maria Kasjaniukówna, a skoku w dal Maria Skrobówna. W biegu mężczyzn na 100 m, z czasem 12 sek, w skoku wzwyż i w skoku w dal najlepszym okazał się Stefan Witkowski. W biegu na 1 500 m zwyciężył Aleksander Olszański, a w biegu na 3 tys. m Wacław Różycki. W konkurencji rzutu dyskiem jak i pchnięciu kulą zwyciężył Czesław Zaremba. Konkurencję rzutu oszczepem wygrał Stefan Zajac, a w rzucie granatem Z. Czajka⁶³.

Biały Klub Sportowy „Strzelec” wspierał i organizował rywalizacje w różnych dyscyplinach sportowych. Od listopada 1934 r., obok sekcji lekkoatletycznej, piłki nożnej, strzeleckiej działała też sekcja narciarska, łyżwiarska i motocyklowa. Szczególnie aktywna była sekcja bokserska. Zawodnicy odbywali szereg spotkań m.in. z zawodnikami sekcji bokserskiej ZS „Strzelec” Siedlce w lutym 1935 r., w którym przegrali 12:4, a z bokserami Żydowskiego Towarzystwa Sportowego w Brześciu n. Bugiem wygrali

⁶⁰ APL, Starostwo Białskie 1919-1939, sygn. 504 bp.

⁶¹ „Podlasiak”, Nr 13 z 30 III 1930 r., s. 6.

⁶² „Głos Lubelski”, Nr 163 z 10 VI 1931 r., s. 3.

⁶³ „Głos Społeczny”, Nr 24 z 1 XI 1934 r., s. 4.

w stosunku 8:6.⁶⁴

Znanymi bokserami byli: Edward Brodacki, Jan Boszko, Ryszard Bajorek, Czesław Marczuk, Antoni Obszański, Waclaw Różycki, Antoni Kotowski, Władysław Wojciechowski. Sekcja motocyklowa organizowała rajdy po Południowym Podlasiu, ale również brała udział w innych ogólnopolskich przedsięwzięciach m.in. w Zjeździe Gwiazdzistym do Warszawy w dniach 18-19 marca 1938 r.⁶⁵ W mieście nad Krzną bardzo wiele czyniło Koło Sportowe, a od 1931 r. Wojskowy Klub Sportowy, na rzecz rozwoju, nie tylko strzelectwa. Środowisko białskich wojskowych zainicjowało rozgrywanie zawodów lekkoatletycznych i ogólnie wojskowych już w 1922 r. Na zawodach, które odbyły się 8 lipca 1923 r. na obiektach sportowych 34 pułku rywalizowano w pięcioboju lekkoatletycznym oraz w pięcioboju żołnierskim. W pięcioboju lekkoatletycznym biegu na 100 i 800 m oraz w pchnięciu kulą zwyciężył Jan Dolata, w skoku w dal Edward Pobudkiewicz, a w skoku wzwyż Jan Lasota i Jan Górecki. W pięcioboju żołnierskim w biegu na 200 m, walkę na bagnety, marsz na 6 km bez obciążenia, skok w dal Jan Panasiuk⁶⁶.

W latach 1918-1939 Biała Podlaska była również żywym ośrodkiem sportu międzyszkolnego w lekkoatletyce i pływaniu. Szczególnie żywotne były kontakty sportowe białskich szkół średnich z Państwowym Seminarium Męskim (PSN) im. Mieczysława Brzezińskiego z Leśnej Podlaskiej. Rywalizowano w organizowanych prawie każdego lata zawodach międzyszkolnych lub zawodnicy i zawodniczki białscy pokazywali swoje umiejętności i możliwości na organizowanych dorocznie Świątach Przystosobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego (PWiWF). Zawody lekkoatletyczne miały miejsce m.in. w Białej Podlaskiej w lipcu 1923 r. oraz podczas Święta Sportu 13 czerwca 1926 r. Wyróżniali się wszechstronnością tacy zawodnicy białscy jak: Waclaw Kupa, znakomity pięcioboista, Ludwik Głowacki, Z. M. Łotocki. Ostatni z wymienionych Z. M. Łotocki (1904-1940) mistrz świata w łucznictwie, trener i poeta. Zwyciężył w konkursie skoku wzwyż z wynikiem 150 cm podczas zawodów lekkoatletycznych w Białej Podlaskiej w lipcu 1923 r. Zdobył srebrny puchar Dowódcy IX Okręgu Korpusu za zwycięstwo w skoku wzwyż z wynikiem 155 cm podczas Okręgowych Zawodów Lekkoatletycznych, które odbyły się w ramach Święta Przystosobienia Wojskowego w czerwcu 1925 r. Był zwycięzcą w pięcioboju na Święcie Sportu w Białej Podlaskiej w czerwcu 1926 r.⁶⁷

Popularnością cieszyła się piłka nożna. Drużyna piłkarska była w 34 pp. Spotykała się m.in. z drużyną PSN z Leśnej Podlaskiej i rozgrywała mecze z drużyną Państwowego Gimnazjum i Liceum Męskiego im. J.I. Kraszewskiego. W latach 30. XX w. w skali regionu białską piłkę popularyzowała Drużyna „LOT” założona i finansowana przez Związek Inżynierów Lotniczych, istniejący przy PWS w Białej Podlaskiej. Drużyna „LOT” prezentowała dość wysoki poziom. W sezonie 1937 zwyciężyła m.in. z drużyną 34 pp. 5:1 oraz z drużyną ZS „Strzelec” Łuków 6:1. Znanymi strzelcami białskimi

⁶⁴ Tamże, Nr 3 z II 1935 r., s. 9.

⁶⁵ „Sport Polski”, Nr 13 z 29 III 1938 r., s. 4.

⁶⁶ „Podlasiak”, Nr 31 z 28 VII 1923 r., s. 6; patrz też H. Mierzwiński, *Kultura fizyczna w Garnizonie Biała Podlaska (1918-1939)*, s. 527-528.

⁶⁷ Patrz T. Demidowicz, *Mistrz łuku i pióra Zygmunt Marian Łotocki (1904-1940)*, [w] *Życiorysy w trzy kultury wpisane, Włodawskie biografie: Studia pod red. M. Bema i A. Duszyka*, Radom-Włodawa 2008, s. 215-225; K. Piech, *Zygmunt Marian Łotocki, sportowiec, absolwent Gimnazjum J.I. Kraszewskiego w Białej Podlaskiej*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, Nr 4 (1994), s. 36-39.

byli: Aleksander Aleksandrowicz i Władysław Szymczakiewicz⁶⁸.

W środowisku wojskowych Garnizonu Biała Podlaska popularny był sport konny. W szczególności, ze względu na charakter służby, uprawiany był przez kadre oficerską i podoficerską Dywizjonu bialskiego 9. pułku artylerii lekkiej. Wiemy o konnych zawodach, jakie miały miejsce 15 lipca 1926 r. w Białej Podlaskiej, w obecności dowódcy OK IX Korpusu gen. bryg. M. Trojanowskiego. W konkursie hippicznym dla podoficerów wygrał ogniomistrz Karolczuk na wałachu „Irtysz”. Natomiast w konkursie dla oficerów zwyciężył ppor. Jan Derych na koniu „Matador”⁶⁹. Od 1 stycznia 1935 r. rozwój sportu konnego w kręgach ziemiaństwa związanego w Białej Podlaskiej wspierało Podlaskie Koło Hodowców z prezesem Zygmuntem Pohoskim – dyrektorem Państwowej Stadniny Koni w Janowie Podlaskim. Znanymi miłośnikami rozwoju sportu konnego i jeździectwa byli hr. Aleksander Karski z Rosskoszy i książe Kazimierz Świętopelk Mirski z Worońca. Do znanych amazońek bialskich należała baronowa Julia de Rosenwerth Różycka z d. Mirska, zwyciężczyni trzech biegów terenowych z przeszkodami na dystansie 4 km.

Ideę „Polski Morskiej” propagowała, poprzez organizację zawodów wioślarskich i kajakarskich, miejscowa organizacja Ligi Morskiej i Kolonialnej. Posiadamy informacje o zawodach kajakarskich, jakie miały miejsce w Białej Podlaskiej 28-29 czerwca 1936 r.

W rywalizacji czterech kajaków dwuosobowych pierwsze miejsce zajęła załoga Poczтового Przysposobienia Wojskowego Adam Nowiczewski – Władysław Wdowiak, przed drugą załogą Poczтового Przysposobienia Wojskowego Piotr Kozys – Jan Keller oraz załogą Piotr Chrzanowski-Adam Bernacki z Kolejowego Przysposobienia Wojskowego⁷⁰. Znanym popularyzatorem kajakarstwa był wspomniany inż. mech. A.T. Karpiński. Rozwój sportów wodnych wspierał zastępca dyrektora PWS inż. techn. M. Pęczalski. Sporty wodne popularyzował bialski hufiec Związku Harcerstwa Polskiego z druhem Stanisławem Duńskim i druhem Jerzym Ostrowskim organizując przez lata 30. XX w. systematyczne obozy nad Bugiem. W kręgach kadry inżyniersko-technicznej PWS, ale też wśród oficerów cieszył się tenis ziemny. Na obrzeżach PWS czynne były ceglane korty, gdzie rozgrywano systematycznie gry towarzyskie. Na zaproszenie KLPWS przyjeżdżali do Białej Podlaskiej, na pokazowe gry, tacy wybitni przedstawiciele tenisa ziemnego, jak Nehring, Stolarow czy Hebda. Znanym bialskim tenisistą wśród oficerów był por. Stanisław Perzyński. Wśród bialskiej młodzieży powszechny był tenis stołowy. Dość popularny wśród inteligencji bialskiej lat międzywojennych był brydż sportowy. Legendą, jeszcze w okresie międzywojennym, obrosły tzw. wieczorki brydżowe, jakie miały miejsce w kasynie PWS.

Reasumując, należy stwierdzić, że Biała Podlaska w latach międzywojennych 1918-1939 była nie tylko ciekawym ośrodkiem sportu, ale znaczącym w skali ogólnokrajowej. Pozycję ośrodka ważnego w sporcie lotniczym zawdzięczała istnieniu Podlaskiej Wytwórni Samolotów i przy niej aeroklubu. Przychylność dyrekcji PWS, początkowo prywatnej, a następnie państwowej, wyrażającej się m.in. w sponsorowaniu zawodów, była tutaj nie bez znaczenia. Uprawnienia pilota szybowcowego uzyskało ponad 60 osób, w tym znany historyk lotnictwa Jerzy Pawlak. Pilotami samolotowymi

⁶⁸ „Przegląd Sportowy”, Nr 58 z 22 VII 1937 r., s. 4; Nr 62 z 5 VIII 1937 r., s. 3.

⁶⁹ H. Mierzwiński, dz. cyt., s. 533.

⁷⁰ Tamże, s. 538-539.

została kolejna 40-osobowa grupa m.in. wspomniany inż. mech. A. T. Karpiński, por. Jerzy Szałowski ojciec himalaizmu polskiego. Pozycję krajową w sporcie strzeleckim i łuczniczym zawdzięczała środowisku wojskowemu Garnizonu Biała Podlaska, ale także miłośnikom cywilnym. Stała się znana nie tylko dzięki sukcesom sportowym kadry i żołnierzy 34 pp., ale głośnym ogólnopolskim zwycięstwom dziewcząt i chłopców bialskich szkół średnich w strzelectwie i łucznictwie. Była także miejscem uprawiania wielu innych dyscyplin sportowych, w tym lekkoatletyki, kolarstwa, hippiki. Mogła pochwalić się tym, że jako jedno z nielicznych miast powiatowych II Rzeczypospolitej, posiadała Sportowa Przychodnię Zdrowia, choć nie była ośrodkiem akademickim.

Osiągnięte rezultaty, zwłaszcza w sporcie lotniczym, strzeleckim i łuczniczym, zawdzięczała z jednej strony istniejącemu systemowi organizacji i zarządzania sportem, ale przede wszystkim zaangażowaniu i pasji bialskiej inteligencji, miłośnikom sportu. Mimo, że Biała Podlaska nie była jeszcze dużym ośrodkiem przemysłu, to dynamicznie zmieniającym się i mającym charakter. Bez oglądania się na innych, miejscowe środowisko miłośników sportu, wykorzystując istniejące instytucje cywilne i wojskowe organizacje, potrafiło poprowadzić do pięknych rezultatów z przesłaniem „wiele można zrobić, jeśli się chce”.